

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ประการหนึ่งในสังคมปัจจุบันก็คือ สังคมได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็วตามความเจริญของเทคโนโลยี รูปแบบของการทำธุรกิจใหม่ ๆ เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย การทำธุรกิจข้ามชาติกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา ลักษณะของธุรกิจมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีขนาดและเครือข่ายกว้างขวางมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันการแข่งขันกันทางธุรกิจก็เกิดขึ้นทุกรูปแบบ เงินลงทุนจำนวนมหาศาลไหลเข้าไปสู่ภาคธุรกิจ เมื่อเป็นเช่นนี้ อาชญากรรมที่แอบแฝงเข้ามา โดยอาศัยรูปแบบของการประกอบธุรกิจจึงเกิดขึ้นมากมาย ดังที่รู้จักกันในชื่อของ อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Crime) อาชญากรรมทางธุรกิจ (Business Crime) อาชญากรรมการค้าการพาณิชย์ (Commercial Crime) อาชญากรรมทางการเงิน (Financial Crime) และอาชญากรรมห้างหุ้นส่วนบริษัท (Corporate Crime) อาชญากรรมเหล่านี้สร้างความเสียหายต่อวงการธุรกิจการค้า ต่อเศรษฐกิจของประเทศและการลงทุน นำไปสู่วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศ รูปแบบของอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่ซับซ้อน สามารถเข้าถึงประชาชนได้จำนวนมาก ในขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมหาศาล คือ “อาชญากรรมแชร์ลูกโซ่” ซึ่งเกิดขึ้นมาในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น แชร์น้ำมันของนางช้อย, แชร์นางนกแก้ว, แชร์เสมาฟ้าคราม, แชร์ชาร์เตอร์, แชร์ปรีรามิต, แชร์นาทหญ้า, ปุ๋ยลูกโซ่, ปฏิวัติเขียว คอนซุมเมอร์ชอร์ป และในบรรดาอาชญากรรมแชร์ลูกโซ่เหล่านั้น แชร์ลูกโซ่ที่แอบแฝงธุรกิจขายตรง (MLM) ได้สร้างความเสียหายอย่างมากมายแก่บุคคลเกือบทุกอาชีพ ซึ่งถูกหลอกในฐานะผู้บริโภคของสังคม ส่งผลกระทบต่อธุรกิจขายตรงที่ถูกต้องตามกฎหมาย สร้างภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อต่างประเทศ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการติดต่อทางการค้าระหว่างประเทศ

เมื่อก้าวถึงธุรกิจขายตรง (Direct Sales) สังคมรู้จักธุรกิจลักษณะนี้เป็นอย่างดี เพราะเป็นธุรกิจที่กระจายสินค้าและบริการไปยังผู้บริโภค สามารถดำเนินธุรกิจได้รวดเร็ว และถึงตัวผู้บริโภคโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง การประกอบธุรกิจขายตรงได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน เพราะวิธีการขายสินค้าหรือบริการ สามารถลงทุนน้อย เพราะไม่ต้องมีร้าน หรือสถานที่จำหน่ายสินค้า ไม่ต้องมีงบประมาณด้านโฆษณาสินค้าจำนวนมาก เพราะผู้ขายหรือ

พนักงานขายสามารถอธิบายเกี่ยวกับสินค้าให้แก่ผู้บริโภคดีทราบโดยตรง การขายแบบนี้สามารถสร้างกลุ่มผู้ซื้อที่แน่นอน และสามารถเพิ่มส่วนแบ่งตลาดให้อยู่ในเปอร์เซ็นต์ที่สูงได้ในเวลาอันสั้น โดยเฉพาะการขายตรงแบบหลายชั้นซึ่งนำทฤษฎีทวิคูณมาใช้

องค์ประกอบของธุรกิจขายตรงจะประกอบด้วย 1. ผู้ผลิต 2. พนักงานขายตรง 3. ผู้บริโภค

ส่วนรูปแบบของการประกอบธุรกิจขายตรง สามารถแบ่งออกได้เป็นรูปแบบ คือ การขายตรงแบบเคาะประตูบ้าน การขายตรงแบบจัดงานสังสรรค์ และ การขายตรงแบบจัดสัมมนา

สำหรับการจัดแผนเพื่อดำเนินการขายตรง มีแผนการขายที่สำคัญอยู่แผนคือ แผนการขายตรงชั้นเดียว (Single Level Plane) แผนการขายตรงแบบหลายชั้น (Multilevel Sales Plane) และ แผนการขายตรงแบบปิรามิด (Pyramid Sales Plane)

พิจารณาในส่วนของปัญหาการกระทำความผิดที่เกิดจากการขายตรงแล้วพบว่าการดำเนินธุรกิจขายตรงสามารถนำไปบิดเบือน ซึ่งอาจเป็นความผิดทางอาญาได้ โดยปัญหาเหล่านี้มีทั้งผู้ประกอบการธุรกิจขายตรงเป็นผู้มีส่วนก่อให้เกิดขึ้น พนักงานมีส่วนก่อให้เกิดขึ้น และผู้บริโภคหรือประชาชนมีส่วนก่อให้เกิดขึ้น โดยแยกกรณีพิจารณาได้

1. ปัญหาที่ผู้ประกอบการธุรกิจขายตรงมีส่วนก่อให้เกิดขึ้นได้แก่

- 1.1 ปัญหาการนำเอากลยุทธ์ หรือวิธีการขายที่มีขอบด้วยกฎหมายมาแนะนำหรือถ่ายทอดให้กับพนักงานขาย
- 1.2 ปัญหาคุณภาพของสินค้า หรือบริการที่นำมาจัดการขายตรง
- 1.3 ปัญหาการกล่าวเท็จ หรือกล่าวหลอกลวงในประเด็นของสินค้า หรือบริการที่นำเสนอต่อผู้บริโภค
- 1.4 ปัญหาการนำเอาแผนการขายตรงแบบปิรามิดมาใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์จากประชาชน
- 1.5 ปัญหาความไม่มั่นคงของธุรกิจขายตรง

2. ปัญหาที่พนักงานขายมีส่วนก่อให้เกิดขึ้น

2.1 ปัญหาการหลอกลวงในประเด็นที่เกี่ยวกับสินค้า หรือบริการที่นำเสนอต่อผู้บริโภค

2.2 ปัญหาพนักงานขายตรงมุ่งแนะนำบุคคลอื่น ๆ เข้าร่วมในแผนการขายเพื่อหวังผลตอบแทนเฉพาะตัวมากกว่าการขายสินค้า

2.3 ปัญหาการละเมิดสิทธิส่วนตัว

2.4 ปัญหาการใช้กลยุทธ์การขายที่มีชอบกับผู้บริโภค

3. ปัญหาที่ผู้บริโภคและประชาชนมีส่วนก่อให้เกิดขึ้น

ในการประกอบธุรกิจขายตรงนั้น ผู้บริโภคถือว่าเป็นกลุ่มสุดท้ายของการทำธุรกิจ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างมาก เพราะถ้าไม่มีผู้บริโภคให้การสนับสนุนผลิตภัณฑ์ วิธีการขายแบบนี้ก็อยู่ไม่ได้ ซึ่งผู้บริโภคเองก็จะมีทั้งเป็นผู้มีความรู้ และไม่มีความรู้ ในกรณีที่ไม่มีความรู้ บางครั้งอาจตกเป็นเหยื่อของพนักงานขายอย่างง่ายดายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ถูกหลอกให้ซื้อสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ หรือถูกหลอกให้มาเป็นพนักงานขาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้บริโภคเองอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งผู้บริโภคเองก็มีส่วนรับรู้ในการหลอกลวงของบรรดาบริษัทขายตรงทั้งหลาย หรือพนักงานขายของบริษัทนั้น และยอมตกเป็นเหยื่อของการหลอกลวงโดยหวังผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในอนาคต ถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนทำให้ความเสียหายแพร่กระจายออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งผู้บริโภคในลักษณะนี้จะพบได้มากในระบบการขายตรงแบบหลายชั้น ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจขายตรงให้สิทธิแก่สมาชิกชั้นต้นในการแนะนำสมาชิกใหม่ โดยผู้แนะนำจะได้รับผลตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ ผู้บริโภคส่วนหนึ่งย่อมรู้ดีอยู่แล้วว่าแผนการขายเช่นนี้จะต้องล้มเลิกไป ไม่วันใดก็วันหนึ่งข้างหน้าอย่างแน่นอน แต่ยังคงยอมเข้าเป็นสมาชิก หรือซื้อสินค้าของบริษัท เพื่อต้องการสิทธิที่จะทำให้นิตนได้รับผลประโยชน์ในอนาคต เช่นข้อเท็จจริงในคดีบริษัทบลิสเซอร์ อินเตอร์กรุป จำกัด ปรากฏว่าผู้ซื้อสินค้าในการพักผ่อนและเป็นพนักงานขายของบริษัทด้วยนั้น ส่วนหนึ่งมีการศึกษาระดับปริญญาตรี แสดงให้เห็นว่า ผู้บริโภคส่วนหนึ่งไม่ได้ซื้อสิทธิในการพักผ่อนโดยถูกหลอกลวง หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ได้เข้ามาโดยตระหนักถึงผลได้เสียของการซื้อสิทธิดังกล่าว ดังนั้น อาจถือได้ว่าผู้บริโภคมีส่วนผิดด้วยเช่นกัน

ปัญหาสำคัญของการกระทำความผิดที่แอบแฝงอยู่ในธุรกิจขายตรงก็คือ การประกอบอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ โดยหลอกลวงประชาชนที่ใช้ระบบการขายตรงเป็น จุดขาย วิธีการหลอกลวงประชาชนที่ใช้ระบบการขายตรงเป็นจุดขายนี้ไม่ใช่การขายตรง แบบหลายชั้น เพราะการขายตรงแบบหลายชั้นเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย เป็นไปตามกลไกทาง ด้านการตลาด แต่วิธีการหลอกลวงประชาชนประเภทนี้ จะมีลักษณะเป็นการฉ้อโกง ประชาชน เป็นการระดมเงินนอกระบบ โดยวิธีการดังกล่าวจะเลียนแบบแผนการขายตรงแบบ หลายชั้น โดยอ้างหรือโฆษณาว่าเป็นการทำธุรกิจขายตรง มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น Pyramid Scheme, Chain Letters, Snow Ball, Chain Selling, Money Games, Referral Selling, Investment Lotteries เป็นต้น แต่ชื่อที่มักนิยมเรียกกันทั่วไปก็คือ แผนการขายแบบปิรามิด

กลับมาพิจารณาในส่วนของการควบคุมการขายตรง โดยมาตรการทางกฎหมาย ของต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างมาตรการที่เหมาะสมของประเทศไทย

ประเทศอังกฤษ

ในส่วนของมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมการขายตรงในประเทศ อังกฤษ แยกกรณีพิจารณาออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. สาระสำคัญของกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมการขายตรงในประเทศอังกฤษ ประกอบด้วยกฎหมาย

1.1 พระราชบัญญัติพ่อค้าเร่ ค.ศ. 1871 (The Pedlars Act 1871 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 1881)

1.2 พระราชบัญญัติการค้าที่เป็นธรรม ค.ศ. 1973 (The Fair Trading Act 1973)

1.3 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค ค.ศ. 1974 (Consumer Credit Act 1974)

2. ลักษณะการควบคุมการขายตรงโดยมาตรการทางกฎหมายในประเทศ อังกฤษ

2.1 การควบคุมทั่วไป

2.2 การควบคุมความสัมพันธ์ทางสัญญา

2.3 การควบคุมการจัดแผนการขายตรง

สำหรับมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมการขายตรงในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

ก. กฎหมายระดับสหพันธรัฐ (Federal Law)

- (1) The Federal Trade Commission Act 1914
- (2) Trade Regulation Rule : Cooling - oof Period for Door-to-Door

Sales

ข. กฎหมายระดับมลรัฐ (State Law)

- (1) Home Solicitation Sale Act 1973 (Ohio State)
- (2) พระราชบัญญัติว่าด้วยการโฆษณาที่หลอกลวง
- (3) พระราชบัญญัติว่าด้วยการขายตรงโดยการเสี่ยงโชค (Michigan

State)

3. ลักษณะการควบคุมการขายตรงโดยมาตรการทางกฎหมายในประเทศสหรัฐอเมริกา

- 3.1 การควบคุมทั่วไป
- 3.2 การควบคุมความสัมพันธ์ในทางสัญญา
- 3.3 การควบคุมการจัดแผนการขายตรง

นอกจากมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการขายตรงในประเทศอังกฤษและในประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศไทยเองก็มีกฎหมายที่ใช้บังคับกับกระทำความผิดเกี่ยวกับการขายตรง และความผิดที่แอบแฝงอยู่ในธุรกิจขายตรงอยู่ 4 ฉบับ คือ

1. ประมวลกฎหมายอาญา (มาตรา 343) ว่าด้วยความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน
2. พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2534
3. พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522
4. พระราชบัญญัติขายตรงและ ตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายหลายฉบับในการบังคับใช้กับความผิดเกี่ยวกับการขายตรง หรือความผิดที่แอบแฝงอยู่ในธุรกิจขายตรง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือกระบวนการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นพนักงานสอบสวน เนื่องจากการกระทำความผิดที่แอบแฝงในธุรกิจขายตรง ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างมากต่อวงการธุรกิจก็คือ อาชญากรรมแชร์ลูกโซ่ ซึ่งอาศัยธุรกิจขายตรงเป็นรูปแบบการหลอกลวง การกระทำความผิดลักษณะนี้ ถือเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจประเภทหนึ่ง ซึ่งอาชญากรรมประเภทนี้มีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายตลอดมาเนื่องจาก

- 1) รูปแบบของการกระทำความผิดมีลักษณะซับซ้อน ไม่เป็นรูปธรรม เหมือนกับอาชญากรรมธรรมดา
- 2) ความรู้ความเชี่ยวชาญของผู้กระทำความผิดมักจะอยู่เหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 3) การนำเอากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่อง โจรทักต้องพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า จำเลยกระทำความผิดจริง เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการนำเอาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ
- 4) ความผิดประเภทนี้สร้างเงินได้มหาศาลแก่ผู้กระทำความผิดส่วนหนึ่งของเงินเหล่านี้ถูกนำไปสร้างฐานอำนาจ และเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมาย
- 5) เป็นอาชญากรรมที่ยากจะสาวไปถึงบุคคลที่อยู่เบื้องหลัง มีขั้นตอนมากมายในการตัดตอนความผิด
- 6) กฎหมายปัจจุบันหลายฉบับล้าสมัย ไม่ทันกับความผิดประเภทนี้ ที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าว ประเทศไทยได้มีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะขึ้นมาในกระบวนการยุติธรรมเพื่อดำเนินคดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจคือ กองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสำนักงานคดีเศรษฐกิจและทรัพยากร สำนักงานอัยการสูงสุด แต่หน่วยงานดังกล่าวก็สามารถแก้ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายได้ระดับหนึ่งเท่านั้น

เนื่องจากเจ้าพนักงานตำรวจเป็นเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมด่านแรกที่ต้องดำเนินการกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ กองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจจึงได้วางมาตรการและหลักการปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบสวนของกองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจไว้ ดังนี้

1) เรื่องการสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิดคดีอาญาทั้งหลายนั้น เป็นหน้าที่สำคัญของข้าราชการตำรวจ และสำหรับข้าราชการตำรวจกองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจ ทุกนายต้องทำการสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิดคดีเศรษฐกิจให้มีประสิทธิภาพ บังเกิดผลสำเร็จสมบูรณ์เป็นพิเศษ ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่สุด

2) การริเริ่มการสืบสวนกรณีเรื่องใดให้ข้าราชการตำรวจผู้ริเริ่มจัดทำบันทึกไว้ในลักษณะเป็นบันทึกช่วยจำของตนเอง และเพื่อให้สืบสวนเรื่องนั้น ๆ มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ได้ผลสำเร็จสมบูรณ์ครบถ้วน ข้าราชการตำรวจผู้นั้นควรแจ้ง รายงานให้ผู้บังคับบัญชาเหนือตน จนถึงผู้บังคับบัญชาระดับสารวัตรทราบ การแจ้ง การรายงาน อาจแจ้งหรือรายงานด้วยวาจา หรือบันทึกรายงานเพื่อให้ทราบข้อมูลรายละเอียดตามสมควรก่อนได้ เป็นหน้าที่ของสารวัตรแผนกนั้น รองผู้กำกับการ ผู้กำกับการในสายการบังคับบัญชาที่จะพิจารณาสั่งการ วางแผน มอบหมาย หรือเข้าร่วมทำการสืบสวน และหรือรายงานขอคำแนะนำสั่งการ จากผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นด้วย

กรณีการสืบสวนที่ริเริ่มโดยการสั่งการมอบหมายของผู้บังคับบัญชาให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของสารวัตรแผนกผู้รับคำสั่ง สั่งการ วางแผน มอบหมายให้รองสารวัตรไปทำการสืบสวน หรือดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ของแต่ละลักษณะงาน หรือทำการสืบสวนด้วยตนเองแล้วแต่กรณี ให้รองผู้กำกับการ ผู้กำกับการติดตามตรวจสอบประเมินผลรวมทั้งให้คำแนะนำ และแก้ปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติการสืบสวนให้มีประสิทธิภาพต่อไปได้

3) เมื่อมีการสืบสวนกรณีเรื่องใด ได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานยืนยันการกระทำผิด และยืนยันตัวผู้กระทำความผิดในคดีเศรษฐกิจเพียงพอแล้ว (อาจมีการรายงานขอรับความเห็นชอบในการจับกุมตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย หรือได้ออกหมายจับไว้แล้ว หรือเป็นกรณีมีเหตุยกเว้น) สารวัตรแผนกนั้นจะต้องวางแผนการจับกุมตัวผู้กระทำความผิด ผู้ร่วมกระทำผิด รวมทั้งการตรวจค้น ยึด อาวุธทรัพย์สินอันเป็นวัตถุพยาน หรือพยานเอกสารไว้เป็นของกลางอันเป็นพยานหลักฐานทางคดีให้เปรียบเทียบ ครบคลุม ครบถ้วน ทัวถึงในทุกกรณี

คดีใดที่ผลการสืบสวนสอบสวนได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานยืนยันการกระทำผิด ยืนยันตัวผู้กระทำความผิดว่าเป็นผู้ใด อยู่ที่ใดแล้ว ไม่สามารถเรียกหรือจับกุมตัวมาสอบสวนได้ เมื่อออกหมายจับไว้แล้ว ให้ทำการสืบสวนติดตามตรวจค้นทำการสืบสวนจับกุมตัว และตรวจค้น เพื่อยึด อาวุธ วัตถุพยาน หรือพยานเอกสารมาสอบสวนดำเนินให้ได้ หากหลบหนีให้พยายามสืบสวนติดตามอย่างเข้มงวดจนถึงที่สุด

4) การปฏิบัติการจับกุม ตรวจค้น ยึดหรืออายัดทรัพย์สิน และหรือเอกสารในกรณีคดีใดได้ปฏิบัติการเสร็จสิ้นเป็นอย่างไร ให้ผู้เป็นหัวหน้าปฏิบัติการบริหารจัดการทำบันทึกการปฏิบัติการนั้นในทันที ให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของข้าราชการตำรวจผู้มีความอาวุโสสูงสุดที่จะต้องปฏิบัติการเป็นหัวหน้า และเป็นผู้จัดทำบันทึกการปฏิบัติการนั้น ๆ ให้เป็นเอกสารหลักฐานที่ถูกต้อง เชื่อถือรับฟังได้ตรงกับการปฏิบัติจริงตามขั้นตอนการปฏิบัติตามวันและเวลาที่เกิดขึ้นตามความจริง ถ้ามีหมายจับและหรือหมายค้น ให้จัดทำบันทึกดังกล่าวไว้หลังหมาย ให้มีการอ่านบันทึกให้ผู้เกี่ยวข้องฟังและรับทราบรับว่าถูกต้อง แล้วให้ลงชื่อรับรองไว้เป็นหลักฐาน

5) ในการจัดทำบันทึก การจับกุม ตรวจค้น ยึดหรืออายัดทรัพย์สินวัตถุของกลาง และหรือเอกสารของกลางให้มีการลงรายการ รายละเอียด ลักษณะของทรัพย์สินหรือวัตถุทุกชิ้นทุกส่วน ทุกชนิด หรือประเภท หากมีเครื่องหมายเฉพาะหมายเลขหรือหมายเลขวิ่งก็ให้ลงไว้ในรายการด้วย ถ้าเป็นเอกสารก็ให้ลงรายละเอียด ให้ปรากฏว่าเป็นเอกสารที่แสดงถึงเรื่องใด มีเอกสารอะไรบ้าง จำนวนชิ้น จำนวนแผ่น หรือเล่ม ไม่ให้ลงบันทึกการยึดอายัดเอกสารเป็นกล่อง เป็นลัง หรือเป็นปีกรวม ๆ เว้นแต่สถานการณ์จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น แต่ก็ต้องตรวจสอบเลือกเอกสารที่สำคัญอันเป็นเอกสารที่ชี้มูลความผิดตามมูลเหตุที่ไปตรวจค้น ออกยึดหรืออายัดไว้เท่าที่สถานการณ์เอื้ออำนวย และต้องลงรายการรายละเอียดไว้ในบันทึกดังกล่าวด้วย

6) แนวความคิดในการจับกุม การตรวจค้น ยึด อายัด จะต้องปฏิบัติการอย่างสุภาพเรียบร้อย ต้องหลีกเลี่ยงการยื้อแย่ง การเผชิญหน้าหรือใช้กำลังรุนแรง หัวหน้าและผู้ร่วมปฏิบัติการจะต้องใช้ความอดทน อดกลั้นต่อการยั่วยุ ของผู้ถูกจับถูกตรวจค้นหรือของสมัครพรรคพวก หากมีการขัดแย้ง ขัดขวาง ก็ให้หัวหน้าผู้จับกุม ผู้ตรวจค้น ใช้หลักจิตวิทยา หลักมวลชนสัมพันธ์ ขอความร่วมมือด้วยความสงบ ละมุนละไม หนักแน่น แต่เข้มแข็ง ไม่จับกุมกล่าวหาว่าผู้ถูกจับ ผู้ถูกตรวจค้นต่อสู้ขัดขวาง ทำร้าย หรือประทุษร้ายต่อทรัพย์สินของฝ่ายเจ้าพนักงานเป็นอันขาด

7) ก่อนทำการจับกุมตัวผู้ต้องหา และหรือตรวจค้นเพื่อยึด อายัดทรัพย์สินวัตถุของกลางหรือเอกสารของกลาง ณ เขตพื้นที่สถานีตำรวจใด ให้หัวหน้าผู้ปฏิบัติการแจ้งประสานการปฏิบัติกับสถานีตำรวจท้องที่นั้น และขอให้นายตำรวจสัญญาบัตรผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ในสถานีตำรวจนั้นไปร่วมทำการจับกุม ตรวจ ค้น ยึดหรืออายัดด้วย ในบันทึกการจับกุม ตรวจค้น ยึด อายัด ต้องปรากฏยศ ชื่อ ชื่อสกุล และตำแหน่งหน้าที่ของนายตำรวจ

สัญญาบัตรของสถานีตำรวจท้องถิ่นนั้นชัดเจน หากมีเหตุผลจำเป็นหรือเร่งด่วนไม่สามารถประสานได้ทัน เมื่อปฏิบัติการไปแล้วเป็นประการใดก็ให้รีบแจ้งให้สถานีตำรวจท้องที่รับทราบ รายละเอียดของการปฏิบัติไว้เป็นหลักฐานด้วยทุกกรณี

เมื่อจับกุมตัวผู้ต้องหา และหรือตรวจค้น ยึดทรัพย์สิน หรือเอกสารของกลางได้แล้ว ได้มีการบันทึกการจับกุม การตรวจค้น ยึด หรืออายัดเสร็จสิ้นแล้ว ให้รับนำตัวผู้ต้องหาและของกลางมาส่งมอบให้พนักงานสอบสวน ผู้มีอำนาจและหน้าที่ของกองบังคับการสืบสวนสอบสวนคดีเศรษฐกิจ รับไว้สอบสวนดำเนินคดีในทันทีที่เดินทางมาถึงที่ทำการ โดยการลงบันทึกการรับมอบในรายงานเหตุการณ์ประจำวันไว้เป็นหลักฐาน

8) หัวหน้าผู้จับกุมผู้ต้องหา ผู้ตรวจค้น ยึดหรืออายัด ทรัพย์สินหรือเอกสารของกลางจะต้องเป็นผู้กล่าวหาในการสอบสวนดำเนินคดี เว้นแต่คดีมีผู้เสียหาย ผู้กล่าวหา ผู้กล่าวโทษ ตามลักษณะแห่งคดีอยู่แล้ว หัวหน้าและข้าราชการตำรวจผู้ร่วมในการจับกุม ตรวจค้น ยึด อายัด จะต้องรับผิดชอบในการให้การ ให้ปากคำและบันทึกปากคำไว้กับพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบโดยมิชักช้า

หากการสืบสวนได้พยานบุคคลภายนอก เป็นผู้รู้เห็นการกระทำผิดในคดีอย่างไรก็ให้หัวหน้าบริหารจัดการติดตามมาพบพนักงานสอบสวน เพื่อสอบสวนบันทึกปากคำไว้เป็นพยาน โดยไม่ชักช้า

9) การปฏิบัติการสืบสวนกรณีเรื่องใด จำเป็นจะต้องประกอบกำลังหรือระดม ข้าราชการตำรวจ เข้าร่วมปฏิบัติการ จะต้องมีการสั่งการแบ่งงาน มอบหมาย ควบคุม ตรวจสอบ วิเคราะห์ ประเมินผล ให้สารวัตรแผนก ฝ่ายที่เป็นผู้ริเริ่มทำการสืบสวนเป็นเจ้าของเรื่อง จัดให้มีการประชุม และอำนวยความสะดวก ในทุกระยะเวลา และขั้นตอนการปฏิบัติ ผู้กำกับการ รองผู้บังคับการหรือผู้บังคับการ เป็นประธานในการประชุมแล้วแต่กรณีการสืบสวนกรณีเรื่องใด จำเป็นจะต้องใช้จ่ายเงินให้สาย หรือเพื่อการเดินทาง ค่าอาหาร ค่าที่พัก หรือเพื่อใช้ในการล่อซื้อ หรือตามความจำเป็นอย่างอื่น ให้สารวัตรแผนกนั้น ๆ แจ้งรายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ เป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาที่จะต้องจัดหา หรือรายงานให้ผู้บังคับบัญชาเหนือตนจัดหาเงินทุนมาใช้จ่ายในงานสืบสวนตามสมควรแก่กรณี

10) การทำการสืบสวนและปฏิบัติการจับกุม ตรวจค้น ยึด อาศัย ผู้ปฏิบัติการ และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องปกปิด ข้อเท็จจริง และการปฏิบัติไว้เป็นความลับของทางราชการ จนกว่าการปฏิบัติการเสร็จสิ้น บังเกิดผลสำเร็จสมบูรณ์ เพียบพร้อม ครบถ้วนแล้วก็ให้ หัวหน้าผู้ปฏิบัติการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ของกองบังคับการ ทำการแถลง ข่าวได้ทุกคดี

มาตรการและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบสวนของกองบังคับการสืบสวน สอบสวนคดีเศรษฐกิจเหล่านี้ เป็นเพียงแนวปฏิบัติที่วางไว้เพื่อสืบสวนคดีเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายต่ออาชญากรรมประเภทนี้ได้ เพราะสิ่ง สำคัญที่จะต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เจ้าพนักงานของรัฐสามารถตามอาชญากรรมประเภทนี้ ได้ทันทีคือ ความรู้และความเข้าใจลักษณะของอาชญากรรมประเภทนี้ของเจ้าพนักงาน กฎหมายที่สามารถนำไปใช้บังคับกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม และมาตรการบังคับใช้กฎหมายที่สามารถนำไปใช้ทั้งป้องกัน ปราบปราม และคุ้มครองสังคม จากการกระทำความผิดลักษณะนี้

5.2 ข้อเสนอแนะ

เพื่อเป็นการเสริมสร้างมาตรการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทาง เศรษฐกิจ โดยเฉพาะการกระทำความผิดแบบอาชญากรรมแชร์ลูกโซ่โดยแอบแฝงอยู่ในธุรกิจ ขายตรง ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. มาตรการเกี่ยวกับตัวของเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากการบังคับ ใช้กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราช กำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2534 ในส่วนของอาชญากรรมแชร์ลูกโซ่ยังมีความสับสนในการบังคับใช้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชญากรรมแชร์ลูกโซ่ที่แอบแฝงอยู่ในธุรกิจขายตรง ทำให้เกิดภาพช่องระหว่างการขายตรง (MLM) ที่ถูกต้องตามกฎหมายกับอาชญากรรมแชร์ลูกโซ่ที่แอบแฝงในธุรกิจขายตรงมีความ แตกต่างกันอย่างใด เพราะอาชญากรรมแชร์ลูกโซ่ที่แอบแฝงในธุรกิจขายตรงก็มีการประกอบ ธุรกิจในลักษณะคล้ายคลึงกับการขายตรง โดยมีสินค้าและบริการบ่งหน้า แต่เบื้องหลังเป็น การระดมทุนโดยผ่านกระบวนการสมาชิก เพราะฉะนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับ เจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถแยกแยะความไม่ชัดเจน

และภาพซ้อนของอาชญากรรมแชร์ลูกโซ่ และการประกอบธุรกิจขายตรง (MLM) ที่ถูกต้อง ออกจากกัน ทำให้เจ้าพนักงานสามารถสร้างกฎเกณฑ์ในการเลือกบังคับใช้กฎหมายได้ถูกต้อง จึงสมควรที่จะแยกให้เห็นถึงลักษณะที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1.1 ประเด็นการเก็บค่าสมาชิก การกระทำความผิดเกี่ยวกับแชร์ลูกโซ่ที่ แอบแฝงในธุรกิจขายตรง จะมีการเรียกเก็บค่าสมาชิกในจำนวนค่อนข้างสูง และมีการบังคับให้ซื้อสินค้าหรือบริการพร้อมกับการสมัครเป็นสมาชิก ในขณะที่ธุรกิจขายตรง (MLM) ที่แท้จริงจะไม่มี การบังคับซื้อสินค้าหรือเก็บค่าสมาชิกในอัตราสูงแต่อย่างใด

1.2 การกระทำความผิดแชร์ลูกโซ่ไม่ได้เน้น หรือสนใจในการขายสินค้า หรือบริการ และในการแนะนำเพื่อเข้าร่วมลงทุน จะบอกหรือเน้นอยู่ที่การหาคนมาเป็น สมาชิกเพิ่ม ในขณะที่ธุรกิจขายตรง (MLM) เป็นการสร้างธุรกิจเพื่อขายสินค้า และสร้าง องค์กรเพื่อให้เกิดการขายอย่างกว้างขวาง

1.3 การกระทำความผิดแชร์ลูกโซ่ จะจ่ายผลประโยชน์ตอบแทน หรือ คอมมิชชั่นจากส่วนแบ่งของการหาสมาชิกเพิ่ม และการบังคับให้สมาชิกซื้อสินค้าหรือบริการ แต่การขายสินค้าหรือบริการเป็นเพียงข้ออ้างบังหน้า เพื่อเป็นเครื่องมือในการดึงเงินเข้าระบบ โดยมีได้เป็นการบริโภคที่แท้จริง เพราะหากไม่มีการบังคับซื้อ ก็ไม่สามารถจ่ายผลประโยชน์ ตอบแทนเป็นทอด ๆ ได้ ทำให้ระบบเดินต่อไปไม่ได้ และล้มไปในที่สุด ขณะที่ธุรกิจขายตรง (MLM) มีรายได้จากการขายสินค้าหรือยอดขายสินค้าที่เกิดขึ้นในองค์กร

1.4 สินค้าในระบบขายตรง (MLM) ที่แท้จริง ต้องรับประกันสินค้าโดย การคืนเงิน ทั้งนี้ โดยทั่วไปธุรกิจขายตรงที่แท้จริง จะเปิดโอกาสให้ลูกค้าเปลี่ยนสินค้า หรือ ขายคืนกลับบริษัทได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด และจะมีข้อห้ามมิให้ผู้จำหน่ายสินค้ากักตุน สินค้า เพราะจะสร้างภาระเกินความจำเป็นแก่นักขาย ในทางตรงกันข้ามระบบแชร์ลูกโซ่ มักจะไม่มีนโยบายนี้ เพราะสินค้าที่นำมาบังหน้าย่อมไม่มีคุณภาพ และบริษัทไม่แน่ใจว่าผู้ที่ ใช้สินค้าแล้วไม่เป็นไปตามที่กล่าวอ้างจะนำสินค้ามาเปลี่ยนคืนมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะทำให้ การหลอกลวงพบจุดจบเร็วเกินกว่าจะกอบโกยผลประโยชน์ได้ตามที่มุ่งหวัง

1.5 ในสภาวะตลาดปัจจุบัน กำลังซื้อของผู้บริโภคถดถอยอย่างรุนแรงซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าของตลาดโดยตรง ดังนั้น ผู้ประกอบธุรกิจแชร์ลูกโซ่ซึ่งมิได้มุ่งหวังในการจำหน่ายสินค้ามักจะไม่วางใจถึงสภาพตลาดที่แท้จริง จึงมักจะเสนอผลประโยชน์จำนวนมหาศาลในรูปแบบค่าคอมมิชชั่นเพื่อล่อบุคคลเข้ามาเป็นตัวแทนขาย ในขณะที่ธุรกิจขายตรงที่แท้จริงจะต้องคำนึงถึงสภาพตลาดเป็นสำคัญ และจะไม่เสนอผลประโยชน์ในลักษณะที่ผิดแผกไปจากความเป็นจริง

ข้อแตกต่างทั้ง 5 ประการนี้ เป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญในการแยกการกระทำ ความผิดประเภทแชร์ลูกโซ่ที่ออกจากการประกอบธุรกิจขายตรง (MLM) ที่แท้จริง ทำให้เจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมาย สามารถดำเนินการได้ถูกต้อง ไม่สับสนในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดี อันนำไปสู่การวางหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง เพื่อสร้างบรรทัดฐานในการบังคับใช้กฎหมาย และเป็นการป้องปรามการเกิดอาชญากรรมประเภทนี้ในอนาคต

2. นอกจากการสร้างความเข้าใจแก่ผู้บังคับใช้กฎหมายในส่วนของลักษณะการกระทำ ความผิดแชร์ลูกโซ่ที่แอบแฝงธุรกิจการขายตรง กับการประกอบธุรกิจการขายตรงที่แท้จริง เพื่อเป็นแนวทางในการวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีได้อย่างถูกต้อง และแยกแยะธุรกิจหลอกลวงออกจากธุรกิจที่แท้จริงแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการก็คือ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายที่นำมาใช้บังคับกับแชร์ลูกโซ่คือ พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2534 กับมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันมิให้การกระทำ ความผิดเกี่ยวกับแชร์ลูกโซ่แอบแฝงเข้ามาใช้ธุรกิจขายตรงเป็นเครื่องมือในการกระทำ ความผิด ซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 ดังนี้

2.1 เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ผู้ประกอบธุรกิจขายตรงแบบแอบแฝง บิดเบือนเอาแผนการหลอกลวง อันเป็นความผิดตามพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2534 มาใช้ในระบบขายตรง พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 ได้กำหนดห้ามผู้ประกอบธุรกิจขายตรงชักชวนประชาชนให้เข้ามาร่วมเป็นเครือข่าย โดยตกลงจะให้ผลประโยชน์ตอบแทน หากผู้เข้าร่วมสามารถไปชักชวนผู้เข้าร่วมรายอื่นให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายได้ โดยการจ่ายผลประโยชน์จะคิดคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา 19 ห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจขายตรง และผู้ประกอบธุรกิจตลาดแบบตรงดำเนินกิจการในลักษณะที่เป็นการชักชวนให้บุคคลเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการประกอบธุรกิจขายตรง หรือในการประกอบธุรกิจตลาดแบบตรง โดยตกลงว่าจะให้ผลประโยชน์ตอบแทน จากการหาผู้เข้าร่วมเครือข่ายดังกล่าว ซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น

จะเห็นได้ว่า องค์กรประกอบความผิดของมาตรา 10 จะมีความแตกต่างจากพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 พ.ศ. 2534 ดังเห็นได้จากองค์ประกอบของมาตรา 19 ประกอบด้วย

1. มีการชักชวนประชาชนให้เข้าร่วมเครือข่าย
2. โดยตกลงว่าจะให้ผลประโยชน์ตอบแทน
3. หากผู้นั้นไปชักชวนผู้อื่นให้มาเข้าร่วมเครือข่าย
4. โดยผลประโยชน์ตอบแทนที่ให้นั้น จะคิดคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่าย

แต่ในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 พ.ศ. 2534 ได้กำหนดองค์ประกอบความผิดได้ดังนี้

องค์ประกอบความผิดของมาตรา 4

1. ผู้ใดโฆษณาหรือประกาศให้ปรากฏต่อประชาชน หรือกระทำได้ด้วยประการใด ๆ ให้ปรากฏแก่บุคคลตั้งแต่สิบคนขึ้นไป
2. ว่าในการกู้ยืมเงินตน หรือบุคคลใดจะจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนให้สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่สถาบันการเงินตามกฎหมายว่าด้วยดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินจะพึงจ่ายได้
3. โดยที่ตนรู้ หรือควรรู้อยู่แล้วว่า จะนำเงินจากผู้ให้กู้ยืมรายนั้น หรือรายอื่นมาจ่ายหมุนเวียนให้แก่ผู้ให้กู้ยืมเงิน หรือ
4. โดยที่ตนรู้ หรือควรรู้อยู่แล้วว่า ไม่สามารถประกอบกิจการใด ๆ โดยชอบด้วยกฎหมายที่จะให้ผลประโยชน์ตอบแทนเพียงพอที่จะนำมาจ่ายในอัตรานั้นได้
5. ในการนั้น เป็นเหตุให้ตน หรือบุคคลใด ได้กู้ยืมเงินไป

องค์ประกอบความผิดตามมาตรา 5

เงื่อนไขของการกระทำความผิดตามมาตรา 5 อยู่ที่ว่า ผู้กระทำการกู้ หรือจะกู้ ได้จ่ายหรือโฆษณาประกาศ แพร่ข่าว หรือตกลงจะจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่ผู้ให้กู้เงิน ในอัตราสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถานการณ์การเงินจะพึงจ่ายได้ หรือไม่ยอมปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานตามมาตรา 7 (1) (2) หรือไม่สามารพิสูจนได้ว่า กิจการที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนเพียงพอที่จะนำมาจ่ายให้แก่ผู้ให้กู้ยืมเงินทั้งหลาย การกระทำเพียงเท่านี้ ก็เป็นความผิดตามมาตรา 5 แล้ว¹

จะเห็นได้ว่า ความผิดในพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 ไม่คำนึงว่า ผลประโยชน์ที่จะจ่ายให้ผู้เข้าร่วมแผนนั้นสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินหรือไม่ ความผิดอยู่ตรงที่ ผลประโยชน์ตอบแทนที่จะจ่ายให้ผู้เข้าร่วมเครือข่าย คิดคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่าย และในการชักชวนนั้น ไม่จำเป็นที่ผู้ชักชวนจะต้องได้รับเงินจากผู้เข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งต่างจากมาตรา 4 แห่งพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 อีกทั้งพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 ก็มีได้มีบทกเว้นที่จะให้โอกาสแก่ผู้ชักชวนในการพิสูจนเหมือนที่บัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่งพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ดังนั้น ความผิดตามพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 จึงมีขอบเขตที่กว้างกว่าพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527

นอกจากนั้น ความผิดตามพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 จะใช้บังคับกับผู้ประกอบธุรกิจขายตรง และผู้ประกอบธุรกิจตลาดแบบตรงเท่านั้น หากผู้ไปชักชวนประชาชนให้กระทำความผิดดังกล่าวข้างต้น ไม่ใช่ผู้ประกอบธุรกิจขายตรง หรือตลาดแบบตรงแล้วก็ไม่ตกอยู่ในบังคับของมาตรา 19 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ แต่อาจตกเป็นผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม พระราชกำหนดกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 พ.ศ. 2534

¹ ณรงค์ฤทธิ์ สินมา, “พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 : ศึกษาเฉพาะกลไกพิเศษทางสัญญา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 87-88.

จึงกล่าวได้ว่า ความผิดตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 เป็นมาตรการที่สกัดกั้นมิให้ผู้ประกอบธุรกิจขายตรง กระทำการอันนำไปสู่ความผิดตามพระราชกำหนดการกักเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบธุรกิจขายตรงก็อาจตกเป็นผู้กระทำความผิดทั้งตามพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง กับพระราชกำหนดการกักเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชนได้ หากมีองค์ประกอบความผิดครบตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งเจ้าพนักงานในปัจจุบันยังสับสนเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายทั้งสองฉบับอยู่

3. สร้างความเข้าใจให้กับเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับมาตรการให้ความคุ้มครองผู้ขายตรงจากแผนการจ่ายผลตอบแทน (แผนการขายตรง)

เนื่องจากรูปแบบหนึ่งของการหลอกลวงประเภทแชร์ลูกโซ่ที่แอบแฝงในธุรกิจขายตรง (MLM) คือ การนำผลประโยชน์จากการหาสมาชิก และการจ่ายผลตอบแทนให้แก่สมาชิกที่หาสมาชิกมาเป็นมูลเหตุจูงใจ เพื่อล่อให้บุคคลทั่วไปเข้าสู่วงจรของการหลอกลวง ดังนั้น พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 จึงได้วางมาตรการให้ความคุ้มครองผู้ขายตรงจากแผนการจ่ายผลตอบแทนไว้ในมาตรา 21 คือ

มาตรา 21 ผู้ประกอบธุรกิจขายตรง ต้องดำเนินกิจการให้เป็นไปตามแผนการจ่ายผลตอบแทนของตนที่ได้ยื่นต่อนายทะเบียน ตามมาตรา 38

แผนการจ่ายผลตอบแทนต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ต้องไม่กำหนดให้ผู้จำหน่ายอิสระ หรือตัวแทนขายตรงที่ไม่ใช่ลูกจ้าง ได้รับผลตอบแทนที่เป็นรายได้หลักจากการรับสมัครบุคคล หรือแนะนำผู้จำหน่ายอิสระ หรือตัวแทนขายตรงที่ไม่ใช่ลูกจ้างอื่น เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการประกอบธุรกิจขายตรง

(2) ผลตอบแทนที่เป็นรายได้หลักของผู้จำหน่ายอิสระหรือตัวแทนขายตรงที่ไม่ใช่ลูกจ้างขึ้นอยู่กับการขายสินค้า หรือบริการแก่ผู้บริโภค รวมไปถึงการซื้อเพื่อการใช้หรือบริโภคเอง

(3) ต้องไม่บังคับให้ผู้จำหน่ายอิสระซื้อสินค้า

(4) ต้องไม่ชักจูงให้ผู้จำหน่ายอิสระซื้อสินค้าในปริมาณที่มากเกินไปอย่างไม่สมเหตุผล

(5) ต้องแสดงวิธีการคิดคำนวณการจ่ายผลตอบแทนที่ตรงต่อความเป็นจริง หรือเป็นไปได้จริง และอย่างเปิดเผยชัดเจน

(6) ลักษณะอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

แผนการจ่ายผลตอบแทนใดที่มีลักษณะแตกต่างที่กำหนดไว้ในวรรคสอง ให้มีผลบังคับใช้เท่าที่เป็นธรรมแก่ผู้จำหน่ายอิสระ หรือตัวแทนขายตรงที่ไม่ใช่ลูกจ้าง

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า แผนการขายตรง แท้ที่จริงแล้วก็คือข้อตกลงในการจ่ายผลตอบแทนให้แก่ผู้ขายตรงนั่นเอง ซึ่งในมาตรา 21 ของพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายผลตอบแทนไว้ว่า แผนการจ่ายผลตอบแทนต้องไม่เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติดังนี้

1. ผู้จำหน่ายอิสระภายใต้แผนการจ่ายผลตอบแทน ไม่ได้รับผลตอบแทนที่เป็นรายได้หลักจากการรับสมัครบุคคล หรือแนะนำผู้จำหน่ายอิสระอื่น ๆ เข้าร่วมแผน
2. ผลตอบแทนที่เป็นรายได้หลักของผู้จำหน่ายอิสระขึ้นอยู่กับการขายสินค้าหรือบริการแก่ผู้บริโภค รวมไปถึงการซื้อเพื่อการใช้ หรือบริโภคเอง
3. แผนการจ่ายผลตอบแทนจะต้องไม่บังคับ หรือชักจูงให้ผู้จำหน่ายอิสระซื้อสินค้าในปริมาณมากเกินไปอย่างไม่สมเหตุผล
4. แผนการจ่ายผลตอบแทนต้องแสดงข้อมูลการขาย หรือรายรับที่ตรงต่อความเป็นจริง หรือสามารถเป็นไปได้จริง

นอกจากนี้ ในมาตรา 22 ยังห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจขายตรงเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการสมัครเข้าเป็นสมาชิก ค่าฝึกอบรม ค่าวัสดุอุปกรณ์ส่งเสริมการขาย หรือค่าธรรมเนียมอื่น ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการประกอบธุรกิจขายตรงจากผู้จำหน่ายอิสระหรือตัวแทนขายตรงที่ไม่ใช่ลูกจ้าง ในอัตราสูงกว่าที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรการที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นมาตรการเสริมสร้างความเข้าใจที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อเจ้าพนักงานผู้บังคับใช้กฎหมาย ซึ่งยังมีความสับสนในการเลือกบังคับใช้พระราชกำหนดการกักเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2534 กับพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 ในการกระทำความผิดแบบแชร์ลูกโซ่ซึ่งแอบแฝงอยู่ในธุรกิจขายตรงแบบ (MLM) ที่จะเลือกบังคับด้วยกฎหมายใด หรือจะใช้กฎหมายทั้งสองในกรณีที่สามารถทำได้

นอกจากนี้ การกระทำความผิดในลักษณะแชร์ลูกโซ่ ซึ่งแอบแฝงอยู่ในธุรกิจขายตรง (MLM) ถือว่าเป็นอาชญากรรมทางเศรษฐกิจประเภทหนึ่ง จึงเห็นสมควรที่จะเสนอให้มีการแก้ไขปรับปรุงทั้งในส่วนของกฎหมายและมาตรการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อสัมฤทธิ์ผลในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมประเภทนี้ต่อไป